

njegovo djelovanje. Martinů nije bio ni blizu bilo koje stvaralačke skupine, škole ili nekoga umjetničkog pravca, a gotovo ga se ne može svrstati ni u određenu nacionalnu školu, jer je tek pokatkad i tek površno rabio folklorne motive. Kao skladatelj je *iščitao i asimilirao do neprepoznatljivosti izvora nacionalnu glazbenu matricu, te kao derivat u kontinuitetu ima prepoznatljivu prozračnu teksturu i ritmičku energiju slavenske provenijencije* (str. 376).

Posljednji dio ove vrijedne i zanimljive publikacije sadrži preporuke za nosače zvuka, audiofilmove, diskografske kuće i knjige. Posebno je opsežan dio posvećen informacijama i ocjeni mnogih nosača zvuka, počevši s CD-om *Électronique noire* norveškoga gitarista i vođe sastava Eivinda Aarseta do zaključno *Hawai'i — Under the Rainbow* u izvedbi Stefana Wintera i Mariko Takahashi. Većina navedenih autora i naslova može se naći u kraćim izvedbama na mrežnom kanalu *Youtube*, pa to uz odlične informacije koje Mihalyi pruža može biti snažan poticaj za kupnju nosača zvuka autora ili izvođača kojeg niste dovoljno poznavali ili ga niste poznavali uopće. Preporuke su razmjerno kratke i savršeno usmjerene na pružanje najvažnijih spoznaja time da se odgovarajuća pozornost usmjera na raznovrsne glazbene izričaje i glazbene doprinose iz raznih vremena. Tako Mihalyi piše o izvedbama djela austrijskoga skladatelja i violinskoga virtuozza Heinricha Ignaza Franza von Bibera (1644–1704), koji je bio pravi majstor u *postizanju efekta* (str. 559), ali čitatelje upozorava i na izvrsnu izvedbu slavnoga Händlovog remek-djela *Mesija*, koju je objavila diskografska kuća Linn Records. U dijelu posvećenom audiofilmovima Mihalyi objašnjava antologijsko DVD izdanje sa tri opere Claudija Monteverdija, zahvaljujući kojima je otpočeo

posve drukčiji odnos prema baroknim operama, ali je i prihvaćena povijesno obaviještena interpretacija tih djela. Riječ je o Monteverdi ansambl operi iz Züricha pod vodstvom slavnoga dirigenta Nikolausa Harnoncourta, a zbog čije je visoke kakvoće Mihalyi siguran da je vrijedno nabaviti DVD-uređaj, ako ga slučajno još nemate.

Najkraće, ova je knjiga važan i istaknut doprinos boljem razumijevanju složenosti i odrednica nastanka i izvođenja klasične i suvremene glazbe. Aleksandar Mihalyi pokazuje izvrsno poznavanje navedene tematike, pa se možemo s veseljem nadati nekoj njegovoj novoj publikaciji.

Predrag Bejaković

doi:10.5559/di.30.2.15

Ivanka Kuić (Ur.) KNJIGA I DRUŠTVO: DIJALOG O INTELEKTUALNOJ POVIJESTI HRVATSKE

Zbornik radova s I. međunarodnog znanstvenog skupa *Knjiga i društvo*, održanog u Splitu 23. rujna 2015.

Književni krug Split (*Knjiga Mediterana*: 107) Split, 2019., 278 str.

U Predgovoru urednica I. Kuić navodi da je *I. međunarodni znanstveni skup Knjiga i društvo* održan s ciljem propitkivanja hrvatske metodološke i znanstvene tradicije u kontekstu europske tradicije povijesti knjige.

"Knjiga kao (komunikacijska) funkcija" naslov je rada J. Stipanova, koji ističe da je knjiga nezamjenjiva odrednica čovjeka kao društvenoga bića. Knjigom je zabilježeno dragocjeno znanje koje je postajalo dostupno pojedincima i zajednicama. Knjižnice su nastajale kao komunikacijske agencije koje su organizirano prikupljale, čuvale i davale na upotrebu zabilježeno znanje u knjigama. Polovicom 15. stoljeća

Gutenbergovim izumom tiska nastala je epohalna promjena, pa se i ugled sve više temeljio na znanju i obrazovanosti. Time su postavljeni novi sociološki i kulturološki standardi koji su doveli do renesanse. Razvoj znanosti i tehnologije dovest će potom do industrijske revolucije. Usporedno su se osnivale osnovne i srednje škole te fakulteti i sveučilišta, znanstvene i istraživačke ustanove. Sve te ustanove imale su svoje knjižnice, komunikacijska uloga kojih je osobito došla do izražaja osnivanjem pučkih knjižnica. U drugoj polovici 20. stoljeća dolazi do digitalnoga razdoblja, koje je ubrzalo dostupnost knjiga, znanstvenih i stručnih časopisa te drugih tiskovina, piše Stipanov.

M. Kovač autor je članka "Kratka zgodovina konca knjige", u kojem piše da su informacijske tehnologije imale velik utjecaj na to kako svoja znanja, "osjećaje i uvjerenja pretvaramo u tekst, formatiramo, strukturiramo i komuniciramo" (str. 21). Kovač navodi da je razumijevanje razvoja knjiga i tiskanih medija, kao i medijskih promjena, važan preduvjet za razumijevanje civilizacije u kojoj živimo.

"E-knjiga kao prilog intelektualnoj povijesti Hrvatske ili što činiti kako jednog dana ne bismo rekli: 'Svjedočili smo nastanku budućnosti i nestanku prošlosti'" prilog je D. Živković, koja propitkuje *Je li e-knjiga uopće knjiga*, ističući da je potkraj devedesetih godina 20. stoljeća došlo do razvoja elektroničkoga nakladništva, a u središte pozornosti došla je knjiga kao gospodarski proizvod i kulturološki fenomen. Prema dokumentima Europske unije, knjiga je kreativni artefakt, a prema preporuci UNESCO-a iz 1985. godine knjiga je omeđena publikacija koja bez korica ima najmanje 49 stranica. Elektronička knjiga definirana je 2000. "kao jedna ili više računal-

nih datoteka omeđenoga sadržaja koje su dostupne javnosti na mreži (mrežna knjiga) ili u materijalnom obliku (na CD-ROM-u, DVD-u i drugim elektroničkim materijalnim medijima" (str. 30). U *Zaključku i smjernicama* Živković ističe da u Hrvatskoj potkraj 2019. nema strategije kako bi komercijalne e-knjige došle na tržište i bile dostupne čitateljstvu.

Z. Živaković-Kerže svoj je članak nasloвила kao "Knjiga, temelj književnog, društvenog i inog života u Osijeku i Slavoniji". Autorica ističe da su u 16. i 17. stoljeću Slavonija i Osijek bili u sastavu Osmanskoga Carstva i nisu sudjelovali u hrvatskoj književnosti. Nakon oslobođanja od Osmanlija potkraj 17. i na početku 18. stoljeća tek je druga polovica 18. stoljeća vrlo važna za pojavu knjige, jer je taj dio Kraljevine Hrvatske i Slavonije ponovno pristupio matici hrvatske književnosti. Knjige su tada publicirane u osječkoj tiskari Ivana Martina Divalda. Važnu ulogu u duhovnoj, kulturnoj i materijalnoj obnovi imali su svećenici i redovnici koji su radili na opismenjanju i vjerskom poučavanju pučanstva te su tiskali djela vjerskoga karaktera: katekizme, molitvenike, pjesmarice, propovijedi i "abecavice" ili "abekavice" – priručnike s uputama za čitanje. Tako je knjiga postala temeljem književnoga, društvenoga i intelektualnoga života u Slavoniji u 18. stoljeću.

Članak S. Piplovića naslovljen je "Formiranje suvremenog ambijenta stručne knjige u Splitu na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće". U članku su podatci o recepciji stručnih knjiga iz arheologije, građevinarstva, urbanizma, povijesti, zaštiti arheološkoga i graditeljskoga nasljeđa. Te su knjige tiskane u Splitu ili su prikupljene iz drugih krajeva na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće, a utjecale su "na stvaranje stručnoga i znanstvenog ambijenta i djelovanja u Splitu i iz kojih su lokalni stručnjaci crpili suvremena znanja", piše Piplović na 51. str. Najvažnija je bila Morpurgova knjižara, koju je 1860. osnovao splitski rodoljub, bibliograf i kulturni djelatnik Vid Morpurgo. Ta se knjižara i danas nalazi na Narodnom trgu. Od

1860. do 1941. u Morpurgovoj tiskari objavljene su 44 knjige, uglavnom iz beletristike. Autori iz prvoga razdoblja, od konca 19. stoljeća do svršetka Prvoga svjetskog rata, uglavnom su školovani u Beču, Grazu, Pragu te kasnije na Visokoj tehničkoj školi u Zagrebu. U drugom razdoblju isticali su se Kamilo Tončić i Petar Senjanović. Tončić je u Splitu projektirao više građevina, među kojima su "Sumporno kupalište" (1903.) i "Hrvatski dom", otvoren 1908. Drugo razdoblje obuhvaća vrijeme od svršetka 1918. do 1941. godine. Tada se Split naglo širio, pa je 1926. imao blizu 32 000 žitelja. U drugom razdoblju Petar Senjanović angažirao se oko rješavanja željezničke mreže i elektrifikacije pruga u državi, o vezama s morem te uređenja luka i riječne plovidbe. Feliks Šperac u *Tehničkom listu* objavio je više radova o rekonstrukciji splitskoga vodovoda. Kamilo Tončić u *Glasniku Primorske banovine Split* publicirao je rad *Kućna industrija u Primorskoj banovini*.

"Obiteljske knjižnice – baštinske kulturno-povijesne riznice: uz poseban oslik knjižnice iz valpovačkog vlastelinstva" prilog je M. Vinaj, koja piše o izvanredno bogatoj, ali neistraženoj, knjižničnoj baštini koja je pripadala obitelji Prandau-Normann. Ta knjižnica s više od 9000 primjерака i ostalih obiteljskih artefakata golema je zavičajna dragocjenost. Nakon Drugoga svjetskog rata knjižnica i cijeli arhiv valpovačkoga vlastelinstva dopremljen je u Osječki arhiv te je nezaobilazno gradivo za proučavanje povijesti Slavonije u 18. i prvoj polovici 19. stoljeća. Knjižnica Prandau-Normann sada je jedna od devet spomeničkih zbirki *Knjižnice Muzeja Slavonije*. Uz Prandau-Normannovu knjižnicu, od izvanredne su važnosti knjižnice obitelji Zrinski, Janeza (Johanna) Weicharda Val-

vasora, obitelji Martinis Marchi u Splitu, Garagnina Fanfogna iz Trogira te obitelji Pejačević iz Našica. Obitelj Prandau-Normann posjedovala je *valpovačko vlastelinstvo*, koje je car Karlo VI. dodijelio 1721. godine cijenjenom činovniku u carskoj financijskoj administraciji, Petru Antunu Hilleprandu von Prandau i njegovim nasljednicima. Vlastelinstvo je postojalo više od dva stoljeća, a na početku 19. stoljeća brojilo je 33 000 osoba. Poznate su i vlastelinske obitelji: von Eltz iz Mainza, koja je u vlasništvu imala *vukovarsko vlastelinstvo*, obitelji Odescalci pripadalo je *iločko vlastelinstvo*, Pejačevići su bili vlasnici *našičkoga, podgoričkoga i virovitičkoga vlastelinstva*, a Adamovići su posjedovali *čepinsko, tenjsko i erdutsko vlastelinstvo*.

A. Duplančić prilog je naslovio "Arheološka i povijesna djela u knjižnici Carla i Francesca Lanze". Duplančić je dao uvid u dio fonda knjižnica dvojice liječnika podrijetlom iz Italije: Carla (1781.–1834.) i Francesca Lanze (1808.–1892.). Obojica su se bavila arheologijom i skupljanjem starina. Bili su čelnici splitskoga Muzeja i angažirani na iskopavanjima u Saloni. Duplančić pokazuje "kakav je odnos knjige i znanja i u kojoj mjeri knjiga može biti svjedočanstvo intelektualnih i znanstvenih dosega njihovih vlasnika i društva u kojem žive" (str. 93). Carlo Lanza vjerojatno je s francuskom vojskom došao u Split 1806. godine. U Splitu se oženio Girolanom Signorelli, s kojom je 1808. dobio sina Francesca. Osam godina kasnije (1814.) izabran je za splitskoga načelnika. Nakon završenoga studija u Italiji Francesco se vratio u rodni Split te nastavio očevim stopama. Duplančić rad završava *Prilogom*, koji čine popisi knjiga, periodike i karata iz knjižnice F. Lanze.

J. Sabljčić Vujica u svojem članku piše o čitanju eseja, a D. Matković o genezi Peićevih putopisnih knjiga. "Čitateljski interesi hrvatskih iseljenika u međuratnom razdoblju" prilog je N. Topić, koja navodi da se od 1921. do 1939. godine iz tadašnje Jugoslavije iselilo 200 000 žitelja, od kojih je 53 % bilo Hrvata, najviše iz Dalmacije.

Iseljavanje seoskoga i otočnoga stanovništva posljedica je teške gospodarske krize nakon Prvog svjetskoga rata, poglavito propašću vinogradarstva, ali i drugih čimbenika, poput društvenih, kulturnih i političkih. Hrvati su se najviše iseljavali u Sjevernu i Južnu Ameriku, Kanadu, Australiju, Novi Zeland te u europske zemlje: Belgiju, Francusku i Njemačku. U novim državama za Hrvate su važnu ulogu imale iseljeničke udruge, klubovi i domovi te svećenici i crkvene zajednice, koje su bile jedino mjesto okupljanja i u kojima su se otvarale škole za učenje jezika. Djelovanjem hrvatskih zajednica i obrazovanih pojedinaca tiskali su se listovi na hrvatskom jeziku, a članovi zajednica pretplaćivali su se na tiskovine iz domovine. Tako se održavala veza s domovinom i njegovala kulturna tradicija. U Državnom arhivu u Splitu nalaze se narudžbe (pisma ili dopisnice) koje su iseljenici upućivali knjižari Morpurgo u Splitu. Među narudžbama sačuvane su iz Auclanda (3) na Novom Zelandu, Serainga u Belgiji (3), Gamelangea u Francuskoj (2), Waitapoa na Novom Zelandu (1), Cerentana u Francuskoj (1), Ovodde na Sardiniji (1), Liegea (1), Jemeppea sur Sambre u Belgiji (1), Tacome u SAD-u (1), Innisfaila u Australiji (1), Calidonije u Panami (1). Petnaest narudžbi uputili su muškarci, a samo jednu švelja Maja Kezich iz Innisfaila u Australiji. Prezimena su naručitelji često pisali sukladno novom jezičnom okruženju. Takva su, primjerice, prezimena: Stanisich (Stanišić), Kezich (Kezić ili Kežić), Gakich (Gakić), Vlahovich (Vlahović), Jaritch (Jarić), Urlich (Urlić). Spominju se i prezimena: Puljiz, Gudelj, Tičinović, Dalić, Dundić, Erceg, Čavlina, Barbir i Cebalo. Sve su to Hrvati iz Splita, Omiša, Makarske, Ploča, Korčule, Vrgorca, Knina, Imotskoga te iz sjeverne Hrvatske i

Bosne, navodi N. Topić na 174. str. Od knjižare su naručene 63 publikacije. Priručnici za učenje stranih jezika, pjesmarice i hagiografije naručivane su u više primjeraka. Naručene su publikacije 87,30 % bile pisane hrvatskim jezikom. Od knjižare Morpurgo naručivani su i udžbenici (30 primjeraka čitanki za prvi, drugi i treći razred, 20 čitanki za četvrti razred osnovne škole te jedna *Maretićeva gramatika* za srednju školu).

"Gospa Sinjska u djelima fra Ivana Markovića" članak je u kojem M. Dragić rekonstruira djela: "Gospa Sinjska" (1886., 1899.?) i "Sinj i njegovo slavlje" (1898.). U tim djelima Marković piše o stradanjima Crkve i fratara na Šćitu u Rami. Turci su samostan i crkvu spalili, a fratre u četiri navrata poubijali. Pravoslavci s Vukovskoga kod Kupresa crkvu su zapalili 1682. U svim tim stradanjima Gospina slika čudesno je ostajala neoštećena. Marković nadalje piše o egzodusu Ramljaka u listopadu 1687., kada je oko 5000 Ramljaka, noseći Gospinu sliku, izbjeglo iz Rame i nastanilo se od Sinjske krajine do Drniša. Marković piše i o milosnoj obrani Sinja 1715. godine od Turaka te navodi da je u mjesec dana skupio podatke poimence o 360 čudesnih ozdravljenja koja su udijeljena po zagovoru Gospe Sinjske.

"*Orbis sensualium pictus* – zanimljiva i utjecajna knjiga iz 17. st." prilog je S. Brbore. *Orbis* je dio cjelokupnoga Komeniskyjeva učenja i shvaćanja svijeta, a zasnovan je na pansofizmu (sveopćoj mudrosti), navodi Brbora. "*Bulletino di archeologia e storia Dalmata* i njegov odjek u znanstvenoj javnosti kroz razmjenu do početka Prvoga svjetskog rata" članak je H. Anić, koja piše o razmjeni i znanstvenoj komunikaciji u Arheološkom muzeju u Splitu. Prema arhivskim popisima od 1833. do 1908., Muzej je razmjenom došao do vrijednih arheoloških i povijesnih časopisa. Iz Austro-Ugarske Monarhije stiglo je 50 % publikacija, iz Kraljevine Italije 20 %, Njemačkoga Carstva 11 %. Znatno broj stigao je iz Republike Francuske (5 %), Ruskoga Carstva (4 %), Kraljevine Belgije (3 %). Ru-

munjska, Srbija i Grčka sudjelovale su svaka po 1 %. Publikacije su stizale i iz Velike Britanije, Kraljevine Danske, Crne Gore, Portugala, Kanade, Urugvaja, Izraela, SAD-a.

"Zabrane čitanja i uništavanje pisane riječi/knjiga (osvrt na Bugarsku)" rad je M. Stanove, koja ističe kako su diktatori znali da najlakše mogu vladati nepismenim masama. Knjiga je za diktatore prokletstvo. U 20. st. kultura pisane riječi doživjela je i uspone i strašne padove. Čitanje je zabranjivano, a pisana riječ uništavana. U Bugarskoj je 6. listopada 1944. *Domovinski front Bugarske* izradio kazalo zabranjenih knjiga. Nakon rata širila se cenzura. Bugarski najpoznatiji pisac, Georgi Markov, zabranjen je od komunističkih vlasti, a agent Državne sigurnosti ubio ga je 1978. u Londonu.

Ivanka Kuić prilog je nasloвила "Receptivni prostor knjige i 'Prometejevi nasljednici': Prilog socijalnoj povijesti knjige u Dalmaciji u preporodno i postpreporodno vrijeme". Pozivajući se na socijalnu epistemologiju F. Schmitta, Kuić navodi da su "knjiga i institucije njezine proizvodnje, distribucije, čuvanja, interesi povezani s njezinim stvaranjem, prakse i sl. temeljni uvjeti znanja" (str. 250). U drugoj polovici 19. stoljeća u Dalmaciji je osnovano više društava, a najvažnija je *Matica dalmatinska*, osnovana 1862. Osnivač je bio Božidar Petranović, a nakon njega dugogodišnji predsjednik bio je Miho Klaić.

Publicirani članci u Zborniku *Knjiga i društvo* daju značajan multidisciplinarni doprinos sociologiji, povijesti, demografiji, geografiji, knjižničarstvu, arheologiji, lingvistici (posebice antroponimiji), informatologiji, filologiji i politologiji.

Marko Dragić